

درآمدی بر

کلام جدید

علی ربانی گلپایگانی

● شناسنامه کتاب

- نام کتاب: درآمدی بر کلام جدید
- نویسنده: علی ربانی گلپایگانی
- ناشر: مرکز نشین هاجر (وابسته به مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران)
- برنامه ریزی و نظارت: مدیریت تألیف و تدوین متون
- حروفچینی و صفحه آرایی: واحد نشر / مدیریت تألیف و تدوین متون
- چاپخانه: قدس
- نوبت چاپ: اول - بهار ۸۵
- شمارگان: ۶۰۰۰ نسخه
- قیمت: ۱۶/۰۰۰ ریال
- تعداد صفحه و قطع: ۲۳۱ صفحه - وزیری

شابک: ۹۶۲-۸۵۷۹-۳۶-۹

آدرس: قم، دارالشفاء، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

تلفن مرکز پخش: ۰۲۵۱-۷۸۳۰۹۳۰

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشگفتار	۹
مقدمه‌ی مؤلف	۱۱
بخش اول: آشنایی با علم کلام و کلام جدید	
فصل اول: تعریف و نامگذاری علم کلام	۱۵
تعریف علم کلام	۱۵
وجه تسمیه	۱۸
فصل دوم: هدف و ضرورت علم کلام	۲۳
اهداف علم کلام	۲۳
جایگاه و ضرورت علم کلام	۲۵
فصل سوم: موضوع و مسائل علم کلام	۲۷
موضوع علم کلام	۲۷
مسائل علم کلام	۳۰
فصل چهارم: علم کلام و علوم دیگر	۳۳
کلام و علوم درون دینی	۳۳
کلام و علوم برون دینی	۳۴
کلام و فلسفه دین	۳۵
فصل پنجم: تاریخ و تطور علم کلام	۳۹
تحلیل تاریخی	۳۹
نتایج بحث	۴۱
نقد دو دیدگاه	۴۲
نقش فلسفه در تحول علم کلام	۴۳
علوم تجربی و تحول علم کلام	۴۶
فصل ششم: کلام جدید	۴۹
کلام جدید در جهان مسیحیت	۴۹
کلام جدید در جهان اسلام	۵۳
محورهای ثبات و تحول در علم کلام	۵۷

۵۷	الف) محورهاى ثبات
۵۸	ب) محورهاى تحوّل و تجدّد
۶۱	نکته‌هاى تکمیلی

بخش دوم: مباحثى از کلام جدید

۶۵	فصل اول: تعريف دين
۶۵	دين در لغت
۶۶	عنصر مشترك اديان
۶۸	تعريف عام و خاص دين
۶۹	گونه‌شناسى تعريف دين
۷۱	تعريف‌هاى ذاتى دين
۷۱	تعريف‌هاى غايت انگارانه
۷۲	تعريف‌هاى اخلاق گرايانه دين
۷۳	تعريف‌هاى روان‌شناختى دين
۷۴	تعريف‌هاى جامعه شناختى دين
۷۶	تعريف‌هاى از دين شناسان مسلمان
۸۱	فصل دوم: منشأ دين
۸۱	ديدگاه‌هاى خداپاورانه
۸۲	فطرت و دين
۸۴	فطرت كمال خواهى و دين گرايى بشر
۸۵	حس حقيقت جويى و دين گرايى انسان
۸۷	ديدگاه‌هاى طبيعت گرايانه
۸۹	جانمندانگارى و منشأ دين
۹۲	اتكا طلبى كودكانه و منشأ دين
۹۴	دورگيم و منشأ دين
۹۷	فصل سوم: نياز بشر به دين
۹۸	دين زمينه ساز سعادت ابدى
۱۰۰	هدايت عمومى و فطرت بشرى
۱۰۱	جامعيت و قداست قانون
۱۰۲	دين و حيات معقول بشر

۱۰۳	دین و پرورش فضایل اخلاقی
۱۰۵	دین و عقاید راستین
۱۰۷	فصل چهارم: قلمرو دین
۱۰۷	عقل و قلمرو دین
۱۰۹	قرآن و قلمرو دین
۱۰۹	قرآن و اهداف نبوت
۱۱۱	گستره هدایت‌های قرآنی
۱۱۲	نقد سکولاریسم
۱۱۵	فصل پنجم: زبان دین
۱۱۵	ماهیت و پیشینه بحث
۱۱۷	الف) دیدگاه‌های غیر معرفتی
۱۲۱	ب) دیدگاه‌های معرفتی
۱۲۷	فصل ششم: عقل و دین
۱۲۸	عقل در لغت و اصطلاح
۱۲۹	قرآن و تفکر عقلی
۱۳۱	جایگاه و حجیت عقل از دیدگاه روایات
۱۳۲	کارکردهای عقل در دین‌شناسی
۱۳۹	فصل هفتم: دین و عقلانیت جدید
۱۴۲	دین و عقلانیت نظام‌مند
۱۴۵	دین و عقلانیت ابزاری و سوداگرا
۱۴۶	واکنش‌ها و انتقادات
۱۴۸	فصل هشتم: عقل و ایمان
۱۴۸	چیستی ایمان
۱۵۰	دیدگاه‌های مختلف در باب نسبت عقل و ایمان
۱۵۹	فصل نهم: علم و دین
۱۵۹	پیشینه بحث
۱۶۱	علم و دین مورد بحث
۱۶۳	دیدگاه‌ها
۱۷۳	فصل دهم: تجربه دینی
۱۷۳	واژه‌شناسی تجربه دینی

۱۷۴	متعلق تجربه دینی
۱۷۵	پیشینه و انگیزه
۱۷۶	گونه‌های تجربه دینی
۱۸۵	فصل یازدهم: تکثرگرایی دینی
۱۸۵	تبیین موضوع بحث
۱۸۹	مبنای معرفت شناختی تکثرگرایی دینی
۱۹۳	مبنای دینی تکثرگرایی دینی
۱۹۵	تکثرگرایی دینی و فلسفه نبوت
۱۹۹	فصل دوازدهم: معرفت و فهم دین (۱)
۱۹۹	ضرورت فهم دین
۲۰۰	امکان فهم دین
۲۱۱	فصل سیزدهم: معرفت و فهم دین (۲)
۲۱۱	اسلام و کمال دین
۲۱۲	گونه‌های تحول در فهم
۲۱۴	تجرد معرفت و تکامل فهم
۲۱۵	فرضیه تحول ثنوریک معانی
۲۱۷	فهم عصری دین
۲۲۳	فصل چهاردهم: کثرت فهم‌ها و فهم معیار
۲۲۳	طرح مسئله
۲۲۴	کثرت طولی و عرضی فهم
۲۲۵	اختلاف در ظواهر نه در نصوص
۲۲۶	عوامل اختلاف فهم‌ها
۲۲۸	معیار ارزیابی و داوری
۲۳۰	مرجعیت دینی و سیاسی
۲۳۱	نسبی‌گرایی و کثرت قرائت‌ها
۲۳۵	منابع و مآخذ

پیشگفتار

حوزه‌های علمیه شیعی، میراث دار تراث جاوید معارف و علوم آل الله، و پاسداران حریم و کیان شریعت و عقاید اسلامی‌اند. این رسالت خطیر، مسئولیت عالمان دین باور را در عرصه تعلیم و تربیت، مضاعف نموده است. دغدغه‌های همیشگی عالمان متعهد و طلاب و فضلاء دل‌سوز نسبت به اصلاح و غنا بخشی کفّی و کیفی شیوه‌ها، متون و الگوهای آموزشی در راستای بالندگی و پویایی و کارآمدی نظام آموزشی حوزه، ضرورت بازنگری و اصلاح و تدوین و ارائه متون نو و بدیع و کارآمد را مورد تأکید قرار می‌دهد.

البته از یک سو، منزلت و رفعت جایگاه متون درسی در حوزه‌ها و بهره‌مندی از تراث گران‌سنگ و ذخایر ارزش‌مند متون قویم از صلحای سلف، و وزانت و اعتبار مؤلفان آن‌ها ایجاب می‌کند که در بازسازی و اصلاح و تدوین متون درسی، اهتمام و دقت و تأمل خاص و شایسته مبذول گردد. و از سوی دیگر، دگرگونی و تحول در گرایش‌ها، نیازها، انتظارات، شیوه‌ها و الگوهای تعلیم و تربیت، مسئولیت متولیان و متصدیان امر آموزش و پژوهش و برنامه‌ریزی درسی را در حوزه افزون می‌سازد تا به صورت مستمر با آرایه‌بندی‌ها و الگوها و قالب‌های نو و بدیع، و با ارتقای غنای محتوایی به پیرایش و تدوین متون درسی، همت‌گذارند.

از این رو، مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران بر اساس ضرورت‌ها و نیازهای یاد شده، نسبت به اصلاح، بازسازی و تولید متون درسی اقدام نموده و ده‌ها جلد کتاب درسی را طراحی، تدوین و منتشر ساخته است و در این فرایند سعی داشته است که با حفظ اصالت و غنای محتوایی گنجینه‌های ارزش‌مند برجای مانده از عالمان گذشته، با کاربست تکنولوژی آموزشی و رعایت اصول، معیارها و الگوهای جدید، متونی متناسب با اهداف و در چارچوب برنامه‌ها و سرفصل‌های مصوب، و سطح درک و انتظارات فراگیران ارائه کند.

پیمودن این مسیر بلند و طولانی، نیازمند مساعدت و حمایت همه‌جانبه‌اساتید، صاحب‌نظران، مدیران و طلاب معزز است که با ارائه پیشنهادها، نقدها و دیدگاه‌هایشان ما را در بهبود بخشی و طی نمودن درست و صحیح این مسیر صعب و دشوار، یاری دهند.

در این جا فرصت را غنیمت شمرده و از تمامی دست‌اندرکاران این طرح سترگ، به ویژه مدیریت تألیف و تدوین متون، کارشناسان و مؤلف محترم تشکر نموده و تلاش خالصانه آن‌ها را ارج می‌نهم.

بِعون الله تعالی و علیه التکلان

مرکز مدیریت حوزه‌های علمیه خواهران

معاونت پژوهش

مقدمه مؤلف

تحول و تکامل یکی از اوصاف علوم بشری است. همه دانش‌های بشری با مسائل بسیط و محدودی آغاز شده و به تدریج، در سایه پرسش‌ها، نقدها، موشکافی‌ها و عوامل دیگر دستخوش تحول و تکامل شده و رشد کمی و کیفی پیدا کرده‌اند.

علم کلام نیز از این قاعده کلی مستثنی نبوده است. تحول در علم کلام عامل ویژه‌ای نیز داشته است که به رسالت پاسخگو بودن آن به شبهات و پرسش‌های دینی هر عصر باز می‌گردد. از این رو، علم کلام پیوسته با مسائل جدید کلامی مواجه بوده و برای پاسخگویی به آنها، علاوه بر استفاده از اصول و منابع ثابت عقلانی و وحیانی، از روش‌های نوین و داده‌های علمی و تجربی جدید، متناسب با مسائل مورد بحث نیز بهره گرفته است. چنان‌که مطالعه سیر تطور علم کلام گواه روشن این مدعاست.

در عصر جدید به دلیل تحولات عظیمی که در عرصه‌های فلسفه و مسائل اجتماعی رخ داده است، پرسش‌ها و چالش‌های جدیدی در زمینه باورها و ارزش‌های دینی مطرح شده است. عده‌ای از فیلسوفان و متکلمان (هم در جهان مسیحیت و هم در جهان اسلام) به چاره‌اندیشی برخاسته و برای حل مشکلات و چالش‌ها دیدگاه‌های گوناگونی را مطرح کرده‌اند. از این جریان فکری نوین در عرصه الهیات و کلام به عنوان «کلام جدید» یا «الهیات مدرن» یاد می‌شود.

چالش‌ها و شبهات نوین کلامی در جهان اسلام را می‌توان به دو بخش کلی تقسیم کرد:

(الف) چالش‌ها و شبهات مربوط به عقاید دینی مانند خداپرستی، ایمان به حیات پس از مرگ و سرای آخرت، معجزات و مانند آن.

(ب) چالش‌ها و شبهات مربوط به احکام اجتماعی اسلام مانند آزادی، حقوق بشر، حقوق زنان، دموکراسی و نظایر آن.

ماتریالیست‌ها، پوزیتیویست‌ها و تجربه‌گرایان در معرفت‌شناسی با انگیزه‌های

متفاوت و شیوه‌های گوناگون، شبهات و چالش‌های دسته اول را دامن زده‌اند، چنان‌که اومانیت‌ها، لیبرالیست‌ها و سکولارها بنیان و مروجان شبهات و چالش‌های دسته دوم بوده‌اند.

بدیهی است پرداختن به همه این مسائل، مجال گسترده‌ای را می‌طلبد که در گنجایش کتاب حاضر نیست. بدین جهت دست به گزینش زده و بخشی از مسائل جدید کلامی را که بر محور دینی می‌چرخند مورد بحث قرار داده‌ایم. مسائل گزینش شده از رایج‌ترین و مهم‌ترین مسایل کلامی جدید می‌باشند که در مراکز حوزوی و دانشگاهی مورد گفتگو قرار گرفته‌اند. از آنجا که کتاب حاضر به عنوان متن آموزشی تهیه شده، رعایت اختصار و ایجاز، اجتناب‌ناپذیر بوده است. با این حال کوشش شده که مباحث، نامفهوم نبوده و برای دانشجویان و طلاب مقطع عمومی و تخصصی قابل استفاده باشد. بدیهی است این هدف، آنگاه برآورده می‌شود که مبادی لازم منطقی، فلسفی و کلامی فراگرفته شده باشد در هر حال بهره‌گیری از اساتید فن، شرط فهم کامل مطالب کتاب خواهد بود.

امید است این اثر به عنوان گامی ابتدایی در عرصه کلام جدید برای علاقمندان به چنین بحث‌هایی سودمند بوده و مورد رضایت خداوند سبحان و حضرت ولی عصر (ارواحنا فداه) قرار گیرد. پیشاپیش از انتقادات و پیشنهادهای سازنده اهل نظر سپاسگزاری می‌شود.

حوزه علمیه قم

علی ربانی گلپایگانی